

ТРИЗУБІК - REVUE HEBDOMADAIRE UKRAÏNIENNE - TRIDENT

Число 50 (600) Рік вид. XIII. 26 грудня 1937 р. Ціна 2 фр. Рік 2 fr.

Париж, неділя, 26 грудня 1937 року

Випускаємо шостисоте число «Тризуба». Шістьсот чисел нашого журналу побачило світ.

Заснований нашим національним вождем світлої і незабутньої пам'яті Симоном Петлюрою, «Тризуб» ясно і яскраво означив наші державницькі стремління, вірно служив і служить традиціям нашої державности винесеним з України, підкреслював і пропагував значіння й вагу організованого і об'єднаного українського чину під прапорами Української Народньої Республіки.

Шостисоте число «Тризуба», журналу заснованого і видаваного на еміграції, журналу, що в тяжких емігрантських обставинах непохитно служив нашим національним традиціям.

Шостисоте число журналу, що не переривав правдиво інформувати наших земляків, одбиваючи на шпальтах своїх многогранне і складне життя людей наших по всім усюдам, даючи місце для обговорення різнородних проблем політичного, культурного і взагалі національного життя, як Великої України та українських земель в інших державах, так і на еміграції.

Шостисоте число журналу, що протягом років зв'язав між собою тисячі і тисячі світами розкиданих наших земляків, що на різних суходолах перебувають, і розкривав свої сторінки перед кожним українцем-читачем, незалежно, звідки той українець походить.

Шостисоте число «Тризубу», що ніс в маси народу українського, як на еміграції, так і на рідних землях під чужими державами, велику ідею служення Батьківщині, гарячу думку об'єднання всіх творчих і живих сил нації навколо давніх і пропам'ятних гасел нашої державности, для щирої й продуктивної співпраці всіх поколінь і притягнення до відповідальної чинности молодшого покоління, яке йде на зміну старшому.

І «Тризуб» у великій мірі досягнув своєї мети. Приплив нових цінних сил, збогачення його різнородного змісту, приступлення до журналу молодих авторів, — тому є доказом. А поглиблення того нерозривного зв'язку «Тризуба» з розкиданими по всіх усюдах земляками нашими, ще раз підкреслює правильність шляхів нашого журналу.

В цьому місяці громадянство само підняло акцію матеріальної підтримки нашого журналу. Одмічаючи цей факт, як підтвердження самим громадянством українським потреби і корисности нашого журналу, редакція тут хоче лише підкреслити цей факт, як доказ широкодоступности нашого журналу для наших людей, як доказ того, що ідеї пропаговані нашим журналом стали рідними і близькими для широких мас українського громадянства, як доказ того, що «Тризуб» непохитно і вірно служить, служив і буде служити, ідеям визволення нашої нації і відродження її державности.

Випускаючи це шостисоте число нашого журналу, редакція «Тризуба» приносить свою щирю подяку і признання всім співробітникам, читальникам і прихильникам «Тризуба» і сподівається, що вони усі, разом з усім українським громадянством, допоможуть редакції довести до кінця величну місію нашого журналу.

Передплачуючи «ТРИЗУБ», ви збільшуєте його видавничий фонд і полегшуєте його працю над пропагандою Української Ідеї українських визвольних змагань, яку в тяжких матеріальних умовах провадить він від 1925 року.

Ті, що укладали цю пісню, ледви чи думали про те, що Японія зветься країною сходу сонця, але ми не можемо забувати того, що світанок національно-політичного визволення не лише для тих українців, які поневірялися на Сибіру, а й для цілої української нації, прийшов по Цушимі, по великих поразках Московщини на Далекім Сході. По досвіді великої війни не підлягає сумніву, що й ці перші поразки були першими великими наслідками вікової попередньої боротьби нашої нації проти московського імперіялізму в межах старої царської в'язниці народів. Боротьба ця осягла тепер такі розміри, що московський уряд не зважається вже виступити збройно ані в Європі, ані в Азії, і обмежується таємною підступною інтервенцією в Іспанії і в Китаю. Акція московських літаків, танків та іншої технічної зброї в цих країнах є практичною школою для дотичних частин совітської армії, керманічі якої мали досі нагоду доводити її непереможність лише парадами та бучними промовами на Червоній площі. Испити московської зброї, а спеціально летунства, випали зле, властиво катастрофально, і на іспанським і на китайським полі бою. Повітряні стахановці не спромоглися стримати ані побідний похід національної іспанської армії, ані японський наступ на Нанкін. Гекатомби останньої чистки проводу совітської армії її боєвої якості очевидно ані трохи не піднесли.

Противенство між несамовитою експанзією московського імперіялізму та невеликою вартістю його збройних засобів творить один з найповажніших чинників неминучої катастрофи ССРСР. Посереднім політичним показником наближення цієї катастрофи може бути сучасне політичне осамотнення московського уряду на останніх інтернаціональних зборах, в Лізі Націй, в Лондонським Комітеті не-інтервенції, на Бруксельській конференції. В останнім часі зазначилось навіть поріжнення між Парижем та Москвою. На відмову Дельбоса відвідати Москву по подорожжю до Варшави та столиць Малої Антанти відповів Кремль урядженням комуністичних маніфестацій проти французького міністра закордонних справ в Білгороді. Ані франко-московських, ані югославо-московських відносин це звичайно не поліпшить. Але і в самій Франції агенти московського уряду все щільніше об'єднуються з комуністами проти міністерства закордонних справ. Осамотнення московського уряду тим більш загрозливе для нього, що ані найбільш рішуча тактика національних держав в Європі, аж до виступлення Італії з Ліги Націй включно, ані напруження між Японією та англо-саксонськими великодержавами не викликають якогось помітного зближення Московщини з політичними противниками національних великодержав.

Повстає справді дуже поважне питання, чи не може попровадити ізоляція ССРСР до справжньої хоч і примусової неутраально-

сти, до обмеження чинности московського імперіялізму кордонами держави, себ-то землями поневолених націй, що перебувають тепер в московськiм ярмі? Можливість цього не виключена цілком, але тако-ж на відносно дуже обмежений час. Ймовірність її у всякім разі незначна. Можности цього перечить перед усім саме виплекане віками єство хижацького московського імперіялізму, що не визнає ніяких меж свого поширення; боротьба поневоленних націй проти Московщини не полишає тако-ж в межах ССРСР місця для якогось нормального розвитку економічних чи суспільно-політичних відносин. Європа-ж і ціла світова господарка не можуть допустити того, щоб на шестій частині світу, положеній між найзалюдненішими частинами Європи та Азії, панували злидні, хаос і постійне джерело світової кризи.

Чи свідомий Кремль своєї руйницької ролі в світі, чи ні, це справи ані трохи не міняє, але майже цілковита тотожність московської акції в Іспанії та Китаю доводить найкраще, що Московщина, пануючи в межах ССРСР над іншими націями до иншої зовнішньої політики просто органічно нездiбна. Сучасну криваву трагедію в Китаю готував московський уряд систематично і безупинно від самого початку існування нової китайської держави при цілком незрозумілій на перший погляд байдужості західних держав Європи та С. Д. А. Московсько-китайський збройний конфлікт в літі 1929 р. в Манджурії довів виразно, що лише Японія рятувала Китай від сучасної долі Монгольської Народньої Республіки. Рятувати когось проти його власної волі завдання наскрізь невдячне і дуже тяжке. Але Японія вибору не мала. Лад, безпека і господарський розвиток Китаю є необхідними передумовами фізичного існування японської нації. Те, що вона могла б зробити при допомозі Англії та С. Д. А. наскрізь помирним шляхом на користь власну, цих держав і цілого світу, вона мусить осягати тепер силою зброї. Наслідки цього для цілого світу дуже поважні. Перебираючи на себе цілий тягар боротьби проти китайського уряду цілком залежного від Московщини, Японія набуває і виїмкові права в Китаю. Коли національні керманічі Китаю, очевидно, не сучасні, а ті, що прийдуть по них, дійдуть до переконання, що засадничі резолюції на користь Китаю, виголошені в Женеві та Брукселі не мають ніякої реальної вартости, а таємна поміч Московщини є звичайною провокацією і злочинним цюкуванням до безнадійної війни проти Японії, їм не лишиться нічого иншого, як порозумітися з Японією навіть на найтяжчих умовах. Участь инших великих держав в розбудові Китаю, а перед усім участь Сполучених Держав Америки, буде залежати в значній мірі від згоди Японії. А новий великий зріст господарської кризи в С. Д. А. доводить виразно, що самовстарчальність їх є нездійсненою мрією та що китайський ринок збуту є для них несбхідний. Американські та англійські капітали будуть розуміється потрібні для Японії і по війні, хоч і не в такій мірі як тепер, але вони не будуть для неї необхідні,

бо Японія як держава національна, зможе в крайнім разі піти сучасним шляхом Німеччини та Італії, шляхом автархії. Отже по своїй перемозі Японія буде в стані ставити де-які умови англо-саксонським державам. Дуже можливо, що вона буде в стані з'ясувати їм, що протикомуністична конвенція в межах Китаю, який Московщина пхнула до теперішньої війни, більш необхідна, ніж де-інде. А яке значіння мало б приступлення цих держав до протимосковського фронту для поневолених націй ССРСР, зрозуміло само собою.

Сучасні події в Китаю викликають жах і жаль в цілім культурнім світі, але ними кермують великі національні ідеї, як з одного, так і з другого боку. Не японці повинні в тім, що Московщині пощастило виконати заповіт Леніна в Азії краще, ніж в Європі, і «поглибити противенства між двома буржуазними державами» аж до кривавого збройного конфлікту. А перед тим пануванням московських агентів в советизованих частинах Китаю завдало їм більші втрати людьми та майном ніж дотеперішні японсько-китайські бої. Але китайська пам'ять, очевидно, досить коротка.

Здобуття Нанкіну війни, на жаль, не закінчило, але треба сподіватися, що воно її принаймні наблизило поважно до кінця. Вогонь війни в Китаю може бути загравою новою будуччини не лише для сходу Азії, а й для Європи. Одною з головних умов миру, який Японія пропонує Китаю є приступлення їх до протикомуністичного, отже протимосковського, пакту. Боротьба поневолених націй ССРСР, яку вони від двох десятків років провадять проти Москви, поширилась вже на більшу частину Європи і розгортається тепер на безмежних просторах Китаю серед соток мільйонів їх населення. Справа боротьби проти московського імперіалізму зробилась з європейської справи світовою. Сонце, що підноситься за Сибіром, світить для цілого світу, до якого хоче належати й наша нація, як самостійна держава.

М. Дашько

ПІДПОЛКОВНИК СЕРГІЙ ЛАСТОВЧЕНКО КОМАНДИР ПОЛКУ ім. Б. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

(Із споминів старого емігранта)

Цього року минає двадцять літ з дня смерти видатного українця: старшини Української Армії, підполковника Сергія Михайловича Ластовченка, забитого зрадницькою рукою жида-більшевика в Полтаві.

С. М. Ластовченко ще на самім початку мобі революційно-національної діяльності був не лише товаришем по військовій службі, але й правдивим приятелем-другом.

Коли я 23 серпня 1905 року приїхав до кріпости Осовець (тепер Модлін, в Польщі) щойно новоспеченим підпоручником, закінчивши Михайлівське Артилерійське Училище в Петербурзі, призначили мене другим старшиною до лабораторної команди, яка охороняла й стежила за боєвим запасом амуніції для гармат цілої фортеці. Тоді я й познайомився з її командиром поручником Ластовченком. Лише один місяць я належав до цієї команди, але відразу заприятелював з Ластовченком, особливо на ґрунті національних симпатій до України, і в додатку, як «красные», тоб-то червоні демократи з переконань, як тоді називали ліберальну молодь старші консерватисти.

С. М. Ластовченко родом був із Полтавщини, типичний козак українець, трохи вище середнього росту, чорнявий, але зизий на одно око і тому носив завжди пенсне. Характер мав веселий, щирий і товариський. Офіцери й жовніри його любили, бо він не дурний був випити, та й прекрасно співав українські пісні, а в кріпості, як серед старшинства, так і жовнірів, був досить великий відсоток українців, чи як там їх звали «хохлів», «малоросів». Частенько заходив до мене Ластовченко, щоб позичити українські книжки та журнал «Южные Записки», а пізніше й першу українську газету «Хлібороб», яку я передплачував від п. Шемета з Лубень. Одночасно з розмовами про Україну, провадили ми в товаристві з іншими товаришами-старшинами гарячі розмови про революційні події, і нарешті Ластовченко пристав до нашого гуртка «Всеросійського Офіцерського Союзу» який ми з А.А. Краковецьким із Варшави та інш. товаришами-старшинами щойно заснували. До нашого гуртка належали в кріпості полковник Б. Р. Тризна, українець із Чернігівщини, тепер генерал на большевицькій службі, підпоручники, П. Матковський, Савицький і ще де-хто. Але про цю конспіративну нашу діяльність я маю розповісти окремо у своїх споминах про вищезгаданий Союз Старшин Російської Армії.

Сергій Михайлович Ластовченко мав добре серце. Історія у зв'язку з жидівським погромом у місті Білостоці найкраще те доводить.

На св. Петра і Павла, 29 червня по ст. стилю, в тім році 1905, як завжди, припадало артилерійське свято в кріпості Осовець. Святкують його гучно і весело. Уряджують ілюмінацію та так зв. бенгальські вогні, які здебільшого виготовляють в лабораторії кріпости, але де-що ще докуповують вже готове в склепі м. Гродна, по сусідству, для чого завжди комендант висилає завідуючого лабораторної команди. Того року поповнити запас вибухових матеріалів поїхав поручник Ластовченко чомусь пізніше, аж 1 серпня, певно для свята було досить «огнів», а може з якоїсь іншої причини, вже не скажу, тим більше, що тоді мене ще не було в кріпості. Пригадую, що Сергій Михайлович оповідав потім, мовляв, що, вертаючися з Гродна, він ще у потязі чув від пасажирів, що 27 липня була сутичка робітників (не треба забувати, що в Бі-

лостоці тоді працювало коло 600 фабрик і більше десяти тисяч робітників!) з поліцією, та що забили вартового на Суражській вулиці, а через два дні, в суботу, стався правдивий жидівський погром і було багачко забитих та пораних з населення. Подорожні скаржилися на різні надужиття і мордування жидів з боку поліції і війська. Ластовченко сам бачив два дні пізніше кров на стінах і пустку в місті, бо, цікавий, він зліз з потяга, маючи пересадку, і трохи оглянув місто. Те, що він бачив, зробило на нього страшне вражіння і безперечно посунуло ще більше в бік опозиції до уряду... Пригадую, що трехи пізніше до наших рук попала й прокламація з того приводу, де ми читали скаргу населення до Бюра Союзу Союзів у Москві. Досить того, що коли, після оголошення маніфесту 17 жовтня, по всій Росії знову прокотилася хвиля погромів (рахували офіційно в 660 місцевостях!), у Білостоці знову стався страшний і кривавий погром. Не пригадую собі точно, коли це було, десь на кінці жовтня напевно. Цим разом Ластовченко не витримав. Згодилися поїхати разом.

Поїхати до Білостоку нам було не тяжко. Ластовченко завжди міг знайти причину в потребі для своєї лабораторної команди, а я, як ад'ютант по артилерійсько-господарчій частині кріпости, майже коли хотів міг їздити до міста, наприклад, одержати гроші в Державнім Банку те-що. Як відомо, двірць у Білостоці знаходиться досить далеченько від міста, і поки ми дійшли до нього на площу, чули й бачили всякі, просто неймовірні речі. А було це вже на другий день погрому. Один із городовиків (поліціант) поінформував нас, що по льохах та на горищах ховаються ще жінки та діти і плачуть з голоду. Тому ми постановили купити в булошній хліба та дати його цім нещасним. Накупили ми цілий лантух черствого, сухого хліба і вертаючися до двірця кидали у вікониці льохів і у розбиті шиби будинків, повз які проходили. Ми й не підозрівали що цією поміччу, ініціатива якої, мушу признатися по правді, належала Ластовченкові, врятували життя багатьом жидам, що там ховалися. Нам, як офіцерам у формі, ще й при зброї, це було можливо, хоч і за нами стежили недобрим оксма де-хто з поліціантів. А вже на двірці мали досить неприємну розмову з жандармським ротмістром, який докоряв за це вмішування в справу, яка нас не торкається, та загрожував, що подасть рапорт до коменданта кріпости, як що негайно не заберемося з міста. Зрештою це він таки зробив, як ми пізніше довідалися. За це мали докір від командира артилерії, але без наслідків, більшість старшини нам співчувала. Коли зібралася І Державна Дума, про білостоцький погром згадував посол кн. Урусов, бувши.

Пряднуйте «ТРИЗУБОВІ» нових передплатників!... Подавайте адреси Ваших знайомих, які могли би передплачувати «Тризуб».

тов. міністра внутрішніх справ, а три посли з доручення Думи перевели про цей погром докладну анкету на місці. Між иншим, ця комісія приїздила тако-ж до кріпости, щоб відібрати від нас, як очевидців, свідоцтво, але наш командир, генерал Азіков, до речі, запеклий чорносотенець, це унеможливив, бо вислав поручника Ластовченка в якусь командировку, а я був на відпустці у родичів, у Катеринославі. У всякім разі в стенографічних збірниках промов посольських з того часу десь є згадка, при інтерпеляції за погроми, за С. М. Ластовченка і за мене, як свідків. В нужденній і консервативній газеті «Бѣлостокскій Вѣстникъ», що тоді виходила, тако-ж була звістка про нас, як недовостойних носити офіцерські погоони!.. З того часу Ластовченко і я були в Білостоці, особливо серед жидівського населення, а воно складало на дев'яносто тисяч мешканців більше 65 відс., у великій пошані. Не знаю чим виявилось це відносно Ластовченка, а я мав кілька свідоцтв. Пригадую собі, коли я прийшов якось, будучи в Білостоці, на лекцію відомого сіоніста - жида В. Жаботинського, мене зустріли там, як принца, трохи не всі присутні, натурально здебільшого жида, повставали, і розпорядчики провели мене торжественно у самперед, на почесне крісло. Одержав я кілька запрошень до нотаблів іудейських до господи, особливо коли довідалися, що я вегетаріанець... Напевно ми могли б тоді зробити собі чудову кар'єру! Поміж иншими знаками нашої популярности пригадую собі один, правда трохи комічний, але характерний епізод. Раз у ночі їхав я фіякром на двірць, коли раптово серед дороги, просто трохи мені не на коліна, плигнув якийсь молодий жидок. З несподіванки я вихопив бравнінг, думаючи що це бандитський напад, тим більше, що віз гроші, але мій жидок спокійно замахав на мене руками і на моє запитання відповів: — Ну, ми вже знаємо з ким маємо діло! — Я не міг не розсміятися, але за нахабство примусив його заплатити звоичку, окрім такси котру я дав, ще половину, додатково «за переляк»!

Відтоді мої революційні справи тако-ж пішли, як по маслу. Я мав завжди скільки хотів і посередників, і помешкання для переховування революційної літератури, а навіть... корову, яку привів до мене до кріпости жид-поставщик і з якої був страшенно радий мій джура Суржик! Навіть вже закордоном, у Лозані, я мав візиту незнайомого жида, що прийшов подякувати за колишню поміч хлібом... Під тим поглядом жида є надзвичайні.

Але повернуся до Ластовченка.

Як він пережив війну і осаду кріпости німцями, як воював, — я не знаю, бо ніколи з ним не листувався. Знаю, що революція застала його капітаном (сотником), в доброму здоров'ї і цілком свідомим українцем. В Житомирі він став головою Військового Клубу ім. гетьмана Павла Полуботка, в райої підполковника. Потім, по заламанні фронту і закінченні війни, переїхав до Києва, як делегат до Всеукраїнських Військових З'їздів і приймав участь у формуванні Першого Українського Піхотного ім. Бог-

дана Хмельницького Полку. В делегації з іншими військовими, він, на початку березня 1917 року, ходив до полк. Оберучева, як військового комісара Тимчасового Уряду, клопотатися про дозвіл формувати добровільні українські частини. Одначе сформований полк. ім. Богдана Хмельницького десь у 20-тих числах квітня обрав своїм командиром штабс-капітана Путника-Гребенюка. Потім Ластовченко працював разом з полк. Ол. Шаповалом і кап. Капканом. Коли 30 травня цей полк був остаточно сформований, в числі 3400 багнетів, Ластовченко прийняв командування першим баталіоном.

В його шерегах він складав торжественну прилюдну присягу навколошнях коло пам'ятника Богдана Хмельницького 19 червня 1917 року, пережив сумний епізод розбродження «Полуботківців» у селі Грушки, 21 липня 1917, коли цей полк примушений був із державних міркувань здати захоплену зброю полкові ім. Б. Хмельницького. Нарешті бути свідком ганебного нападу московських військ, ще росташованих у Києві, під командою полк. Глинського, за те, що не хотів покидати української столиці і свій уряд без захисту, та загубив тоді на станції Пост-Волинський кілька забитих і ранених стрілами двох швадронів кирасирів на приказ відомого російського соц.-революціонера полк. Оберучева, коменданта Київської воєнної округи. Це ген. Брусілов, — нащадок колишньої української шляхи, примусив полк. ім. Б. Хмельницького, 25 липня 1917, виїхати на станцію Езерна до розпорядимости Військового Генерального Комітету. Перший Український Військовий З'їзд обрав в числі інших 18 членів його заступником підполк. Ластовченка.

За місяць до захоплення большевицько-московськими військами Полтави, на прохання губернського комісара Полтавщини п. Андрія Миколаєвича Лівіцького, полк ім. Богдана Хмельницького, в числі коло 4000 багнетів, був висланий українським урядом на кордон харківсько-полтавський і розділений на половину. Одна частина, під командуванням підполк. Капкана, пішла на Бахмач, а друга, під командуванням підполк. Ластовченка, — до Полтави. Це було в половині листопаду 1917 р. Тоді, по словах сучасників-очевидців, Полтава була наповнена коло 30.000 вщерть розбольшевичених салдатів, на чолі з комітетом салдатських депутатів, яким комісар Центральної Ради міг протиставити ледви дві тисячки вірних Україні козаків (здебільшого донців), юнкерів і українських вояків. Прихід Богданівців дуже підняв настрої місцевої влади та населення і Ластовченко як раз мав завдання навести порядок та поарештовувати комуністичних ватажків і агітаторів-чужинців, усе те «осине гніздо», що засідало в бувших палатах губернатора та чинило шкоду для безпеки України. Але доля й Божя воля не судила!

В самий день прибуття полку, коли старшина на чолі з командиром Ластовченком, після вечері в головній гостиниці міста, в загальній салі трохи бавилася за пляшкою пива, очікуючи до-

несень про росташовання козаків, до гостиниці, коло 2-ої вночі, прийшло авто й чотири большевика-чекіста ввійшло до салі та відразу почали стріляти з мавзерів до полкової старшини. Жид комуніст Дунаєвський двома стрілами поклав трупом Ластовченка, інші поранили його ад'ютанта. В метушні вбивці зуміли невідомо як, бо навкруги стояла варта, втікти. Відразу дано було тривогу. Полк вишикувався і з панцерного авта, кулеметів та полевой трьохдюймової гармати почали негайно обстрілювати палац, де містився совіт. Перевели труси і незабаром арештовано було в будинку управляючого губернатора, де на той час тулився український комісар п. Лівіцький з родиною і який про вбивство ще нічого не знав. Коли почався обстріл (треба сказати, що бувш. будинок губернатора, де мав осідок совіт, був обведений великим кам'яним муром та що частину цього будинку займала канцелярія губерніяльного комісара Центральної Ради, а решту займав совіт, де тако-ж мешкали відповідальні большевики, щось із 20 душ!), большевики втекли з будинку-палацу у сад і, не питаючися дозволу, з переляку сховалися в кімнатах п. А. Лівіцького, просячи його переказати «Богданівцям», що вони здаються. Один з цих «хробріх» комуністів, здається, чи не найкровожадніший, заліз був із страху аж під ліжку у спальні панства Лівіцьких. Досить того, що «Богданівці» всіх арештували і ледве тут не покінчили з ними там-же в помешканню п. А. Лівіцького.

Цю наволоч большевицьку мали судити по закону! Через кілька день їх висилали в спеціальнім вагоні до Києва, але по дорозі вони всі повтікали. Смерть Ластовченка залишилася до часу без помсти!.. Потім всі жалували, і страшенно шкодували, (але запізно!), що не ростиляли на місці, бо через два місяці вони всі повернулися до Полтави і в першу голову прийшли, щоб арештувати п. Лівіцького! Але він виїхав, на Різдво, до Золотоноши, де мусів переховуватися, бо ситуація національна все погіршувалася. Під впливом большевицької, непереборчивої в засобах, агітації, настрої в українських масах народніх, так само, як і в національнім війську, протягом грудня місяця 1917 сильно змінилися. Зкомплектовані лише на почутті національної мрійности, без відповідної дисципліни і військової муштри, бачучи навкруги анархію, що все більше поглиблювалася, українські полки вже не хотіли ставати на оборону національної незалежности України та все частіше оголошували себе «невтральними»!..

Так і в Полтаві, по забиттю С.М. Ластовченка, між козаками полку ім.Б.Хмельницького большевики повели шалену агітацію і

Г р у д е н ь — м і с я ц ь « Т р и з у б а »

поволі здеморалізували це прекрасне військо. Старшина полку мусіла нарешті прохати дозволу вивести козаків із Полтави поки ще була дисципліна, і вони ще самі не заарештовані!.. Зараза комуністична в той час носила в собі щось на правду паталогічне, бо Богданівці були в Полтаві лише кілька тижнів!

Серед старшини полку вже не знайшлося достойного й досить сильного волею замісника так трагічно й передчасно забитого командира Ластовченка, і поволі полк розбігся, здемобілізувався самочинно...

Я не знаю, принаймні не читав, чи хто з бувших товаришів по зброї і по полку написав спомини про підполк. Ластовченка. Чув лише що п. Віктор Андрієвський у своїх споминах описав час постою полку ім. Б. Хмельницького в Полтаві та події, зв'язані з смертю їх командира, та на жаль я не читав цих споминів. Я писав на підставі спогадів своїх власних і одного очевидця полтавця. Я оголошую цю сторінку моїх споминів тому, що Ластовченко був мій товариш і приятель та ще тому, що кожне правдиве свідцтво тодішніх подій має історичну вартість, а може й практичне значіння для майбутніх діячів.

Царство Небесне і вічний спокій командиру першого українського національного полку! Це була чиста і прекрасна людина, щирий та свідомий українець-державник, що розумів вагу національного війська, особливо в час будування власної держави та відродження духовного. На вітварь Отчизни своєї він приніс не лише все своє військове знання і досвід, але віддав своє дорогоцінне життя.

свген Бачинський

ПРИГНОБЛЕНІ НАЦІЇ І ЛІГА НАЦІЙ

Містимо нижче текст доповіді п. П.-Е. Бріке, редактора політичного відділу «Journal de Genève», виголошеного в жовтні місяці в Німеччині з ініціативи «Німецького Закордонного Клубу». Зазначимо тут, що цей саме доклад було виголошено п. П. Е. Бріке в Парижі 16 квітня с. р. на запрошення Комітету «France-Orient» і Комітету Приязни Народів Кавказу, України і Туркестану.

Тема, яку я порушую тут, остільки обширна, що я мушу звузити її, зазначивши її межі. Я говоритиму про пригноблені нації, що не належать до Ліги Націй. Я полишаю на боці поважне питання меншин, бо такі меншини як: угорська в Чехословаччині та в Румунії, польська в Чехословаччині, болгарська в Румунії і румунська в Болгарії, мають зовнішню поміч дотичних національних держав, які належать до Ліги Націй.

Що-до німецької меншини в Чехословаччині, то Німеччина не належить справді до Ліги Націй, але має де-який вплив на європейську полі-

тику. Цілком инакше мається справа націй, що перебувають цілком в межах держав іншої національності. Це відноситься майже до всіх націй, які знаходяться в СРСР. По-за нею вони не мають ніякої національної держави. Це чотири кавказькі нації — Вірменія, Азербейджан, Грузія та Північний Кавказ, які мають разом 12 мільйонів населення, і Туркестан з 14 мільйонами населення. Українське населення на совітській території числить 36 до 37 мільйонів. Вільна Україна була б великодержавою. Ці нації разом з іншими немосковськими націями і національними меншинами творять населення майже 80 мільйонів осіб. СРСР, який все частіше називає себе Росією, містить в собі таким чином майже 50 відс. немосквинів. Ніяка держава в світі не має, поминаючи колонії, такої маси чужих народів.

Отже тут було б над чим розмислитися та про щось подбати Лізі Націй. Її ж головним завданням являється, як це говориться в передмові до пакту, «гарантувати мир та безпеку і для цього «додержувати справедливості». Але ніякої справедливості не може бути в державі, де гнобляться 80 мільйонів осіб. Де безпека тримається на такій хисткій основі, загрожує мир вже той факт, що держава має в собі таку велику масу невдоволених. Війна може вибухнути того дня, коли ці нещасливі уважатимуть своє становище гіршим, ніж війну з усіма її небезпеками; і дійсно винними за це будуть не ті, що боротимуться за своє визволення, але ті, що погналі ці 80 мільйонів у визвольну війну. Культурне суспільство має право і обов'язок запитати себе, що робить Ліга Націй, щоб розв'язати це питання та «дати керму правді», «щоб вдержати мир».

Яка ж зброя стоїть до розпорядимости Ліги Націй? З огляду на те, що вона не має ніякого війська, її єдиною потугою являються її члени, які підписали пакт та хочуть додержувати його. Щоб розвинути якусь акцію, не має Ліга Націй іншої зброї, як юридичну, моральну чи політичну. При тім треба згадати, що пакт зазначає юридичні межі моральної і політичної акції Ліги Націй. В передмові до пакту додано зобов'язання, «суворо дотримувати всі зобов'язання умови в обох сторонах між організованими народами». Але самий пакт є інтернаціональною умовою. Отже з цього погляду треба дослідити, в якій спосіб додержують цей пакт Ліга Націй та її члени, особливо ж великодержави, які устійнюють діяльність Ліги Націй і наслідком цього мають головну відповідальність за політику, яку провадиться в Женеві. Треба також знати, яке становище займає Ліга Націй супроти умов, які було чи не було зроблено в Женеві правосильними, але поважати які наказано в передмові до пакту.

Присутність не-московських народів на совітській території не можна заперечити. Цей факт провадить нехибно до права на самоозначення, яке признано засадничо 22 розділом пакту Ліги Націй всім цивілізованим народам. Чи це право здійснюється? Чи у цих народів є стремління відокремитися від СРСР? Чи це стремління яскраво висловлено і в якій формі? В якій мірі можна визнати цю форму важною з міжнародного та правового погляду? В якій мірі творить вона нарешті юридичний факт, який зобов'язує юридично чи морально спільноту держав і саму Лігу Націй?

Історія воскресення пригноблених націй захоплює найбільше. Людина прокидається з духової летаргії. Вона стрясє і рве свої кайдани, підноситься з труни. Це воскресення з мертвих. Знаходячи свій дух, воскресений повертається до себе самого. Він приносить до скарбниці людства свою частину, він збогачує його своєю колективною особистістю, своїм генієм.

Коли царизм було повалено, з'явилися знов народи, які він гнобив. Більшість їх здобула наново свою самостійність, але тільки небагатьом з них пощастило втримати її до сьогоднішнього дня. Яка ж доля інших?

Кавказ є вузьким пасмом сходу, яке злучує Європу з передньою Азією. Він є неминучим шляхом кожної експансії, що виходячи з російської рівнини прямує до східної частини Середземного моря. В разі, коли б російська флота не мала переваги на Чорнім морі, чи коли б через Дунай

не можна було перейти, був-би цей просмик єдиним шляхом для походу московської потуги проти Царгороду, Александрети чи навіть до Перської затоки. Вже від XVIII мислила Росія про те, щоб опанувати кавказьке пасмо. Вона осягла цю мету насильством.

Кавказ, що творить входну браму, заселений різними расами. Вони об'єдналися самі в чотири різні національні держави. На півдні Кавказа, на західнім схилку зверненим до Чорного моря знаходиться християнська, православна Грузія, характеристична етнічна і географічна одиниця. На східнім схилку зверненим до Каспійського моря знаходиться Азербейджан, заселений урал-алтайською расою, що говорить мовою дуже подібною до османсько-турецької, населення його мусульманське. На півдні від Тіфлісу положена християнська Вірменія, етнічна і мовна територія якої простягається до Месопотамії, Кілікії та до анатолійської верховини. На півночі до Кавказу раси і релігії перемішані; грузини, татари, іранці та інші, головно мусульмане, об'єдналися тут в 1917 р. в державу, що зветься Північним Кавказом.

Північний Кавказ протривався московській анексії до 1867 р. Азербейджан було одібрано од Персії в 1813 р. і анектовано. Останні рештки грузинської самостійности пограбував в 1801 р. царь Павел I, не зважаючи на те, що цю самостійність було гарантовано окремою умовою. Що-до Вірменії, то Росія ніколи не мала її цілою, а лише ті частини, які було одібрано у Персії в 1813 р. та від Туреччини в роках 1828 та 1877-78 силою зброї.

Коли не погодитися з тим, що ці історичні факти та акти увільняють населення Кавказу від кожного підданства та зобов'язання супроти Росії, чи коли ж інтернаціональна спільнота держав відкидає кождо відповідальність в цих справах, бо ходить тут про факти санкціоновані часом і устійнені в 1914 р., то справа міняється цілком по російській революції.

Запроважений в Росії совітський уряд проголосив право народів на самоозначення і зазначив це в IV розділі конституції. Совітський Союз анулював таким чином здобутки Романових. Цілком зрозуміло що чужі гноблені царизмом народи скористали широко з цих несподіваних досягнень. Вони проголосили свою незалежність (Грузія 26 травня 1918, Північний Кавказ 11 травня 1918, Азербейджан 28 травня 1918 і Вірменія 28 травня 1918).

Ці проголошення самостійности ствердили вільно вибрані парламенти; тому вони мають на собі знак національного рішення. Це стремління до самостійности стверджували ці нації багато разів повстаннями по їх підбиттю большевиками (в Грузії в 1924 р. і в 1930, у Вірменії в 1922 . в 1930, в Азербейджані в 1930, і на Північнім Кавказі в 1932). Уряди цих країв були наскою із правні. Вони заступають і тепер ще на чужині їх національні стремління. Вони застерігають собі виключне право промовляти від імени своїх країв.

Московщина визнала зрештою незалежність цих чотирьох держав. Що-до Грузії, то тут мається правна і особливо урочиста умова. Дня 7 травня 1920 р. підписала вона умову, в першім розділі якої говорить ся: «Спираючись на проголошення Російською Совітською Республікою право всіх народів на самоозначення включно до відокремлення від держави, до якої вони належать, визнає Росія без ніяких обмежень незалежність і суверенітет грузинської держави і зрікається з власної волі всіх прав суверенности, які вона мала відносно грузинського народу і країни». В розділі 11 говорить ся: «Спираючись на засади проголошені в розділі першім цієї умови зобов'язується Росія зрестися кожного втручання у внутрішні справи Грузії.»

Менше, ніж за рік по цім, 11 лютого 1921 року напали російські війська на грузинську територію, де вони перебувають і тепер.

Хоч Совіти й твердять, що грузинська комуністична партія здобула владу наслідком комуністичної революції в 1921 року, але це твердження не відповідає дійсности. Начальник 11 совітської армії, Гекер, звернувся до голови Революційної Ради 11 армії з листом з 18 грудня 1920 р., от-

же за 6 тижнів перед походом його війська, в яким він заявив: «Я уважаю необхідним для цілком певних операцій проти Грузії сконцентровання наступних сил»... і т. д. Далі він писав: «... Напад на Грузію має наступити по пильним приготуванні, щоб скінчити можливо скорше з тіфлісцями».

Грузинський комуністичний Комітет було створено по вступленні совітського війська до Грузії. Голова його, Махарадзе, перебував на совітській території, коли совітська армія вступила до Грузії. Ніщо не може довести краще, ніж ці факти, що совітську владу в Грузії було впроваджено шляхом узурпації та військової окупації.

Це типовий напад, коли прийняти ту дефініцію його, яку дає йому Літвінов.

Становище України було подібне. Україна було прилучено до Московщини Петром I по бою під Полтавою. Дня 22 січня 1918 проголосила Україна свою незалежність наступною декларацією: «Від тепер Українська Народня Республіка є незалежною, вільною і суверенною державою, що не підлягає ніякій іншій». Ця декларація походила від Центральної Ради, її стверджено в 1919 р. голосуванням правного українського парламенту. Право України на незалежність признав Совітський уряд в ноті до української Центральної Ради, в якій між иншим говорилося: «Ми, Рада Комісарів російського народу визнаємо Українську Народню Республіку та її право відокремитися від Росії чи розпочати в Російській Республікою пересправи, щоб вступити з нею у федеративні чи які інші відносини». Дня 2 травня уповноважив Ленін Мануїльського власноручним листом провадити пересправи «про мировий договір» між Совітами та «українським урядом» та підписати його.

Не зважаючи на це Совітський уряд намагався кілька років здобути Україну. Національні стремління України було доведено повстаннями, які тривали до 1924 р. Двічі проганяла українська армія Совіти з більшої частини української національної території, але уряд і військо мусіли в листопаді 1920 р. не припиняючи боїв полишити цю територію. Отже не підлягає сумніву, що ходить тут з юридичного погляду про військову окупацію.

Фактичний стан на Україні в загальних рисах такий. Хоч українці і слов'яне, але мова їх різниться не менше, ніж болгарська, наприклад, від московської. Українські міста мали перед 1917 багато московського міщанства, але совітський режим його в значній мірі винищив. Від 20 років українська мова є державною, по школах і в управі. Український спритив большевицькому уряду остільки значний, що совітська армія тут числить 28 дивізій. Україна, що була раніш шпихліром цілї Росії, терпить тепер голод. Україною кермує комуністична партія, в якій панують москвини. Але не зважаючи на все це, в річницю проголошення української незалежності піднесло населення Одеси в 1936 р. національні блакитно-жовті прапори на вулицях з такою рішучістю, що влада не зважилась виступити безпосереднє проти демонстрантів на вулицях. Україна є більш українською, ніж 20 років тому.

Що-до міжнародного юридичного становища України, то тут треба зазначити, що Ліга Націй, не прийнявши України та Грузії, всеж визнала існування цих держав, бо вона розглянула їх жадання і прийняла їх представників до деяких комітетів. Як довго СССР не був членом Ліги Націй, можна було годитися з тим, що справи Московщини, України, Грузії та инших держав лишаються по-за межами женецької юрисдикції, оскільки принаймні таке становище не загрожує миру. Але від моменту приступлення СССР до Ліги Націй, від якої Москва дістала оборону приречену пактом, щоб зміцнити своє панування над Україною, Вірменією та Грузією, прилучується можливо Ліга Націй до нападу, жертвою якого впади ці краї, і треба запитати себе, чи вона сама цього нападу не поповнює. У всякім разі обтяжує вона себе тяжкою юридичною відвічалністю.

Передплачуйте «Тризуб»

Ще один висновок : коли в 1924 р. Грузія розпочала повстання проти совітського гніту і воно було втоплено в крові, цю справу було предложено Лізі Націй, при чім Поль Бонкур виголосив в Женеві дуже замітну промову, в якій він між иншим заявив: «Становище робиться особливо сумнівним тому, що стан війни панує між двома державами, які не є членами Ліги Націй. Коли Грузія, Україна, чи якась инша держава, існування якої визнала Ліга Націй, повстає проти совітського панування, то це інтернаціональний збройний конфлікт між державою, що є членом Ліги Націй, в даннім разі ССРСР, та державою, що не є її членом, себ-то стан предбачений 17 розділом пакту. Тому Ліга Націй зобов'язана цей випадок розслідувати». Приклад Грузії в 1924 р. творить прецедент, який може тим більше служити доказом, що Москві тоді не було в Лізі Націй. Загальні збори проголосували тоді таке рішення, — це грузинське повстання треба визнати війною — ідучи за прикладом п. Поля Бонкура. Резолюція з 22 вересня 1922 р., яку було стверджено в 1924 р., «закликає Раду Ліги Націй слідкувати за подіями в цій частині світу, щоб використати можливу нагоду помогти цій країні (Грузії) помирними та відповідними з погляду міжнародного права засобами повернути нормальне становище».

Мені здається, що з цього тексту впливає наступна засада : суверенність Грузії та України не вигасла; вона лишається завішеною, бо бракує територія для її чинності. Від моменту, коли на цих територіях відбухає повстання, починає суверенність Грузії та України наново існувати, і це повстання робиться інтернаціональним збройним конфліктом, яким Ліга Націй повинна зайнятися.

Розділ II пакту дає Лізі Націй право і накладає на неї обов'язок, слідкувати за розвитком кожної ситуації, з якої може виникнути війна. Цей розділ звучить: «Виразно заявляється, що кожна війна чи небезпека війни, яка посередне чи безпосередне дотикає якогось члена Ліги Націй, обходить цілу Лігу Націй та що вона має поробити заходи, які були б в стані боронити мир націй... Кождий член Ліги Націй має право звернути в приязний спосіб увагу Загальних Зборів чи Ради на кожду обставину, яка може порушувати міжнародні відносини і тим самим загрожує скаламутити мир чи добре порозуміння між націями, від якого мир залежить».

Тяжко було б твердити, що між Совітською Московщиною з одного та Україною, Грузією та иншими республіками, які від 18 чи 20 років перебувають під військовою окупацією Совітів, з другого боку, панує мир та добре порозуміння. Ліга Націй мала б тут цілком вистарчальний ґрунт для інтервенції. Розділ 19 дає їй тако-ж право, переглянути справедливого фактичний стан. Ліга Націй має право жадати негайного визволення України, Грузії, Вірменії та инших країв. Вона мала б обов'язок урядити там справедливий плебісцит.

Оборонці совітської тези не могли б покликатися навіть на той факт, що переважна більшість членів Ліги Націй визнали правно ССРСР. В дійсності це-які з них, особливо Франція, визнали ССРСР з застереженням, а саме : признання де-юре було уділено Совітському Союзу лише відносно тих земель старої Росії, які визнали владу ССРСР *). Але м-жна завжди твердити, що країна, яка перебуває під військовою окупацією, не визнає влади, яку їй було накинута силмиць. На те ж саме застереження спиралась тако-ж Великобританія в 1924 р., підтримуючи пропозицію зроблену П. Бонкуром.

З другого ж боку багато держав, а між ними Швейцарія, Голандія, Португалія, Югославія і майже всі американські республіки не визнали Совітів. Тим самим вони не визнали і сучасних кордонів ССРСР. Аргентина

*) Це були слова п. Сноудена в його промові з 25 вересня 1924 р. Французьке і англійське застереження було сформувано в наступний спосіб: ці держави визнають ССРСР, як правний уряд тих територій старої Росії, де совітську владу було визнано (англійський текст), чи де цю владу населення прийме (французький текст).

визнала Грузію. Отже ясно, що всі держави мають право предкласти Лізі Націй цю справу. Можна справді казати, що всі члени Ліги Націй перебрали згідно з 1 розділом зобов'язання гарантувати кордони ССРСР. На це можна відповісти, що 17 розділ совієтської конституції дає членам ССРСР право виступити з нього; члени ж Ліги Націй не можуть боронити ССРСР проти нього самого.. Слушно застосований, мусів-би пакт уможливити розв'язання цієї проблеми.

Але чи буде пакт застосовано ? Щоб відповісти на це питання, треба перевірити, як поводитиметься Ліга Націй з «пригнобленими націями». По ствердженню, що ці нації існують та що Ліга Націй має право, а навіть обов'язок, додержувати справедливості супроти них, треба переглянути, як женецька установа перетворює теорію в практику.

Ліга Націй мала-б ніби зробитися охоронцем справедливості, права і Версальського миру. Народи, які повстали на зарищах царизму, намагалися станути негайно під оборону Ліги Націй. Вони сподівались знайти тут забезпечення перед напасницьким большевизмом. З попередніми вимогами Антанти, Німеччиною, Австрією, Угорщиною, Болгарією та Туреччиною поводитися безоглядно. Їх тримали спочатку по-за межами Ліги Націй. Російський большевизм, який підписав сепаратний мир в Берестю з Німеччиною та її співницями, тримали тако-ж здалека! Переможці 1918 року наклали анатему на большевизм, відмовляючись визнати його. Доктрина інтернаціонального та універсального, напасницька доктрина імперіялізму нової Москви була й є у формальнім противенстві до букви і духу Ліги Націй. Третій Інтернаціонал перебрав імперіялістичну доктрину царизму і загрожував союзників з середини. Держави, що повстали на руїнах царату могли сподіватися, що побідники 1918 року зрозуміють їх та будуть підтримувати, що в Лізі Націй можна шукати природний і законний захист для демократій та національностей.

Але союзники розпочали іншу тактику. Їх перемога зробила їх упривілюваними. Ці привілеї було освячено передмовою до пакту. Тут їх зазначено, «як високі сторони, що підписали умову», та мають «розвинути співробітництво між націями, щоб запевнити їм мир та безпеку»; це ті держави, що провадили війну проти Німеччини та закінчили її Версальським миром. Хоч Німеччина й підписала мир, але до Ліги Націй її не було допущено. Мир і безпека дісталися таким чином лише переможцям над Німеччиною. Це засада, а разом з тим і привилей.

Союзники їх поширили. Підписавши Версальську умову, вони запросили неутральні держави взяти в ній участь, а разом з тим було пророблено зарядження для певнішого прийняття інших держав. До цієї третьої категорії було зачислено і держави-наступниці старого російського царства — три прибалтійські держави, Фінляндія, чотири кавказькі держави та Україна мали просити о їх прийняття до Ліги Націй. Чотири перших з них було пізніше прийнято.

Треба зазначити, що з цими державами поводитися инакше, як з Польщею та Чехословаччиною. Ці останні було визнано союзними державами ще в часі, коли їх території були цілком заняті центральними державами, при тім без ніякого плебісциту. Швейцарія була перша, що визнала незалежність Фінляндії, і цей акт союзники спочатку ганили. Вони робили, очевидно, ріжницю між державами-наступницями центральних держав та Росії. Чому існувала така ріжниця ? Чехословаччина була потрібна на випадок, коли було-б треба ударемнити реставрацію Габсбургів. Польщу уважали потрібною, щоб шахувати нею Німеччану. Але не бачили того, що Україна та Кавказ були потрібні тако-ж. Коли б ці дві держави існували, ніколи не міг-би Ленін та його наступники загрожувати Польщу та Європу.

Це становище союзників було з'ясовано в ноті, яку Державний Департамент у Вашингтоні передав дня 10 серпня 1920 амбасадору Італії.

В цій ноті говорилось, між иншим: «Сполучені Держави Америки свідомі того, що їх честь та прихильність до Росії вимагають боронити шляхетно російські інтереси та що всі рішення, які мають життєве значіння

для Росії, а особливо ті, які дотикають її суверенні права на території колишнього царства, не належиться переводити. Уряд Сполучених Держав буде кермуватися при цім чуттям приязні та обов'язком гонору супроти великої нації, яка героїчно пожертвувала собою і спричинилася тим самим до щасливого закінчення війни». Сполучені Держави пішли навіть так далеко, що відмовилися визнати незалежність кавказької Вірменії. Цей текст показує ясно, які були почуття союзників. Стримувані вірністю союзу з росіянами відмовлялися вони робити щось проти волі російського народу.

Переконані, що большевизм вдержиться в Росії надовго, союзники перешкодили навіть Фінляндії приєднати до себе Карелію, цілком фінляндську країну. Вони підтримували тако-ж Денікіна і Врангеля в їх боротьбі проти Української Народньої Республіки, проти Кавказу і навіть проти Грузії. Денікін виснажився в цій боротьбі. Він зруйнував незалежність України, але не був в стані перемогти большевицькі сили. Союзники хотіли урятувати Росію, а знищили Україну та Кавказ. Було б розважно з боку союзників жадати від Денікіна, щоб він порозумівся з цими націями. Але союзники мали ще можливість зробити де-що і по поразці Денікіна та Врангеля, але вони вагалися і лишалися нерішучі. Польща уникла катастрофи в останній годині, Україна впала. Але вона виставила в 1920 р. свою кандидатуру до Ліги Націй. Дня 14 квітня зробили теж саме Азербейджан, Грузія і Вірменія. Їх подання було відкинуто протягом пам'ятних засідань. Лише кандидатури двох останніх держав було поставлено на голосування Асамблеї. Найголовніший аргумент тих, що це прохання відкинули був такий: з огляду на те, що Ліга Націй не повинна перебирати зобов'язань, які вона виконати не може, та з огляду на те, що Грузію загрожує напад Совітів, не вважає Ліга Націй можливим боронити Грузію, роблячи ужиток з розділів 10 та 17 пакту. Це було підбадьорення совітської ненаситності. Цей факт ствердив з трибуни Загальних Зборів Ліги Націй Нансен, відповідаючи представнику Великобританії, п. Фішеру, кажучи: «Коли малі нації не дістануть нашого морального підтримання, коли вони не дістануть помочи, на яку вони мають право числити, то Ви мусите знати, в чій обійми ми їх погонимо».

Це сумне пророцтво справдилося. Франція та Англія рішили зазіпно (п'ятнадцять днів перед большевицьким нападом) визнати правно Грузію. Шість тижнів раніше можна було ще Грузію прийняти, і може й урятувати. Совіти може стримались-би ще перед цим злочином такеж, як вони стримались від нападу на Балтійські держави. Ці останні завдячують свій рятуючк перемозі Польщі, близости від Європи та Німеччини, яку малось на увазі ізолювати від Росії, та англійській політиці, яка прямувала до того, щоб тримати Москву далі від Атлантийського Океану. Втрата України виставила й Кавказ на стратегичну небезпеку. Та обставина, що контролю проток було скасовано незабаром, зміцнила кайдани на Прометей. Совітсько-турецький союз відокремив через Чорне море та Дарданели Україну та нації Кавказу від Заходу.

Ліга Націй, яка не була в стані оборонити незалежність та цілість цих країв, робила обіцянки та виносила резолюції на їх користь. Але значіння цих жестів було лише платоничне, і по 1924 р. їх вже не поновлювали.

Але пригноблені нації всеж існують, вони підносять свій голос: часом вони порушують публичну опінію та сумління. Ліга Націй мусіла-б

Переділачуючи «Тризуб», ви допомагаєте йому в його праці над пропагандою української ідеї і українських визвольних змагань яку в тяжких матеріяльних умовах проводить він від 1925-го року.

всез знайти якийсь спосіб розв'язання цих докучливих питань. Цей спосіб постачала Вірменія. І коли можна справді довести, що Вірменія вдоволе-на своєю долею, що приречення відносно її незалежності, які їй зробили союзники, виконано в рамках ССРСР в спосіб, який самих вірмян вдово-ляє, то гру тоді скінчено. Чому ж мали б українці чи грузини жадати біль-ше, ніж вірмени ?

Вірменія належить справді до упривилєваних держав. Вона підписа-ла-б як побідниця Версальський мир, коли б в 1919 р. не виникло пита-ня про те, щоб поставити її під американський мандат. Її незалежність визна-ли союзники незалежно від Севрської умови de jure. Їй дали навіть підписати пакт Ліги Націй. Але в дивний спосіб її не було при цім прий-нято до Ліги Націй, як це було з иншими державами. Вірменія мусіла поставити наново свою кандидатуру, але її було відкинуто, бо совітьська армія вдерлася на вірменську територію. Французько-англійське проти-венство сприяло грі Кемалістської Туреччини. Кождий знає, що в 1923 р. в Льозані навіть саме ім'я Вірменії було скреслено в мировій умові між Туреччиною та союзниками. Нафтові концесії Честеру, які було запропо-новано по черзі кільком державам, спонукали їх полишити Вірменію її долі. Концесій не було дано нікому, але Вірменія зникла. Її уряд проте-стував. Де-хто твердив, що Вірменію задоволено. Але до такого висновку можна прийти лише припускаючи, що вірмени бояться турків ще більше, ніж Совітів, а тому приймають ці останні, а навіть підтримують. Совітьсь-кий режим справді не ідеальний, але з двох лих вибирають менше. Абдул Гамід, а пізніше молодотурки давали лад вірменам в той спосіб, що їх винищували, і Туреччина Кемаль Паши не поробила ще тако-ж в'яжких кроків до порозуміння. Проти цього винищування борсять вірменів ли-ше совітьські війська, і вірменська дипломатія висловлюється на користь цієї оборони. І з огляду на страшне становище, в яким перебуває Вірме-нія, її дипломатів не можна ганити. Але публичність має обов'язок тільки дивитися. І вона може бачити, що в часі Лозанської конференції в 1923 р. Совіті запропонували вірменським втікачам з Туреччини захист в совіть-ській Вірменії на Кавказі. Цю пропозицію все поновлювано. Коли госпо-дарська криза розвинула всюди безробіття, кілька держав, членів Ліги Націй, спокусилися увільнитися від вірменських втікачів. Для цього було треба дістати добрі відомості про совітьську Вірменію. Їх жагадали від вірменських експертів в Парижі та по инших містах. Вони ж мусіли давати прихильні інформації, щоб не виставити своїх земляків на помсту ПТУ. Тоді Офіс Нансена для втікачів, інституція залежна від Ліги Націй, післяла кілька тисяч вірменських втікачів на Кавказ. Становище, до яко-го потрапили ці добровільні поворотці, було змальовано кількома з них. Вони уважали його нестерпним і втікали, ризикуючи життям (совітьські громадяне не сміють полишати совітьську територію під загрозою смертної кари). Про тяжке становище совітьської Вірменії свідчило повстання, яке вибухло там тако-ж як і Грузії та Азербейджані. Вірменські, грузинські та азербейджанські селяне боролися разом проти колхозної господарки. Наслідком цього була голодова катастрофа. Розрухи відновились в 1936 р. В листопаді минулого року поповнив голова совітьської Вірменії самогуб-ство.

Так виконала Європа своє приречення дати Вірменії батьківщину. Ця батьківщина нагадує дуже цвинтарище. Тим часом Туреччину було прийнято до Ліги Націй і Лозанську умову було стверджено. Готувалися і до прийняття Совітів до Ліги Націй, готувалося долю Вірменію і иншим державам, які захотіли-б прийняти резолюції винесені на їх користь Лігою Націй.

Від Совітів не жадалося зрештою навіть прийняття якихось зобов'я-зань. Вони не потребували навіть підписувати меншостеву клавзулу. Прийнято за справжній гріш 4. розділ старої совітьської конституції, який було стверджено 17 розділом нової, згідно з яким кожда федеративна рес-публіка має право виступити, коли забажає з ССРСР. Це, як кождий знає, фікція. Україною кермував ще кілька місяців тому москвин Постишев

в усіх справах, які не були залежні безпосередньо від Москви. Коли в 1933 р. здавалось, що Україна під тягарем голоду готується зробити ужиток з свого права виступити з Совіетського Союзу, було уряджено лідомі процеси в Києві, сталось заховане убиття Скрипника, і тисячі українських інтелігентів було розстріляно.

В 1933 р. відмовилась Ліга Націй займатися справою голоду, який десятиував населення України, Кавказу і Туркестану, покидаючись на те, що Совіетський Союз не підписав пакту Ліги Націй. В 1934 р. Совіетський Союз прийнято до Ліги Націй, отже він дістав шерег значних привилеїв.

Ці привилеї полягали перед усім в тім, що, що Совіетський Союз не потребував додержувати де-яких розділів пакту, а саме розділу 22, наприклад, який забороняє невільництво, розділу 23., який накаує тим, що пакт підписали, «намагатися забезпечувати та втримувати справедливі та людські умовини праці для чоловіків, жінок і дітей». Але відомо, що державна поліція, Чека, ППУ чи Наркоменудел, утримує концентраційні табори, прибутки з яких забезпечують її господарську, а в значній мірі і політичну незалежність. Щоб дістати ці прибутки, поліція ув'язнює та засилає мільйони осіб, які мусять працювати без заплати. Як невільники вони дістають лише одяг та поживу, і поліція панує безконтрольно над їх життям і смертю. Державна поліція винаймає їх навіть. Це саме те, що називають невільництвом, з тим лише обмеженням, що тут нема публичних невільницьких торгів.

Розділ 23 накаує тако-ж «справедливе поведження з тубільцями». Цей вираз досить неозначений, але не в такій мірі, щоб його можна було просто переступати. Чужі народи СССР терплять без сумніву визиск. Нафту з Азербейджану, марганець з Грузії, засоби поживи та вугіль з України, бавовну з Туркестану — не експортують, центральний московський уряд конфіскує їх і платить за них лише дуже незначне відшкодування. Населення цих країв не має ніякої користі з природних скарбів, яке воно добуває. Воно перебуває в найбільших злиднях і голодує. Населення України, дуже родючого краю, зменшилось протягом 1932-35 рр. о 2 мільйони, коли вірити самим совіетським інформаціям.

Уряд присвоює собі в дійсності сирівці, готові вироби і самих виробників. Свої прибутки уживає уряд не для добробуту країни, але головне на пропаганду за кордоном. Це пропаганда III Інтернаціоналу, бюджет якого покривають Совіти.

Тут ми звертаємо увагу на дальше порушення пакту. Розділ X твердить: «Члени Ліги Націй обов'язуються поважати територіальну непорушність та сучасну політичну незалежність всіх членів Ліги Націй і боронити їх проти кожного зовнішнього нападу». Мета ж III Інтернаціоналу, коли вірити I розділу його статутів наступна: «Урядження світової диктатури пролетаріату, створення світової федерації совіетських республік». Програма III Інтернаціоналу пояснює далі: «Здобуття влади пролетаріатом не є помирне, і Совіетський Союз робиться природне вогнищем світової революції». Але СССР складається цілком з людей, які прилучились до III Інтернаціоналу, його статутів та програму. На совіетській території перебувають його центральні органи і совіетський скарб постачає III Інтернаціоналу його головні засоби. Сталін, диктатор СССР, є одночасно секретарем російської комуністичної партії і головою цілого Комінтерну. Його уважається головою світового пролетаріату. Уряд СССР бере таким чином участь в постійній змові проти територіальної непорушності та політичної незалежності всіх членів Ліги Націй. Це є, очевидно, і постійне порушення X розділу пакту Ліги Націй.

З совіетського боку може зауважати, що X розділ говорить лише про зовнішній напад, а насильна революція, якої ждає програм III Інтернаціоналу, була-б внутрішньою. Цей програм голосить зрештою, що СССР намагається збільшити свою територію. В ній говоритьсь: нові пролетарські республіки мають прилучитися на основі федерації до їх попередниць (себ-то до України, Грузії та інших федеративних республік СССР).

Мережа цих федеративних союзів має поширюватися та охоплювати колонії, які буде звільнено з імперіалістичного ярма, щоб пізніше було утворено Союз соціалістичних совітських республік світу»...

Огже СССР намагеться валити насильством та опанувати держави, територіяльну непорушність та політичну незалежність, яких він обов'язався поважати і боронити. Він готує їм долю України, Грузії та Вірменії.

Ліга Націй не поробила ніяких заходів забезпечення, вона не зажадала тако-ж розв'язання Комінтерну. Тим часом чи не належить програм зазначеної нами вище організації, що ривалізує з Лігою Націй, союзу пролетарських диктатур, для яких Москва служить Женевою. Як може Женева прийняти Москву до себе і працювати разом з нею.

Розділ I пакту ставить кілька умов при прийняттю держав, які ставлять свою кандидатуру до Ліги Націй. Вони повинні «дати справжні гарантії того, що вони мають щире бажання додержувати свої інтернаціональні зобов'язання». Як ці гарантії дає присутність керівних органів III Інтернаціоналу в Москві, статут і програм якого ми знаємо?

Розділ I пакту стверджує тако-ж, що держава-кандидат повинна мати «вільну управу». А чи може ж Ліга Націй, яка складала резолюції на користь, скажім, Грузії, твердити, що Совітська Грузія має вільну управу? Ліга Націй заплустила очі на всі ці недоречності і СССР було прийнято. Але порушення приписів Ліги Націй тривають і далі, як це можна було предбачати. Одно з найочевідніших цих порушень є присутність совітських урядовців в Секретаріаті. Просимо судити.

Статут урядовців Ліги Націй твердить в I розділі, «що урядовці Секретаріату Ліги Націй не мають права ані жадати, ані діставати вказівки иншого уряду чи установи, окрім Секретаріату Ліги Націй».

Тим часом пан Марсель Розенберг, який був заступником генерального секретаря до серпня 1936 р., та пан Соколін, який заступив його, обидва совітські урядовці Секретаріату, є членами Комуністичної партії та підлягають, яко такі, статутам III Інтернаціоналу.

Ці статути твердять:

§ 3. Членом комуністичної партії та Комінтерну є той, який визнає програм і статути комуністичної партії своєї країни та комуністичного Інтернаціоналу, належить до одної з основних організацій і тут провадити активно боротьбу, підлягає всім рішенням партії і Комінтерну і т. д.

§ 5 с. Наказує безпосереднє і негайне виконання рішень Комінтерну, його органів та керівних осередків партії.

Панове Розенберг і Соколін присягали таким чином не приймати ніяких вказівок якоїсь агентури по-за Секретаріатом Ліги Націй; разом з тим вони присягали негайно виконувати накази, які вони дістають від органів III Інтернаціоналу! Цю справу можна було б, розуміється, впорядкувати, але при умові, що Секретаріат Ліги Націй зробиться органом III Інтернаціоналу.

До цього треба зазначити, що статут урядовців наказує в своїм 21 розділі, що урядовці можуть уступити лише по шестимісячнім виповідженні. Цей тречинець може бути скорочений, але не опущений. Але п. Розенберг слушаючись наказів Москви полишив Секретаріат негайно, щоб перебрати совітську амбасаду в Мадриді, де вибухла громадянська війна. До цього прилучились инші недодержання статуту.

Ми не маємо тут наміру критикувати самий Секретаріат. Відвічальність за ці факти паде не на керманіча його, але на ті держави, які устійнюють політику Ліги Націй, чи роблять її властиво виключною цариною своєї політики. Вони пхають Женеву до співробітництва з Москвою, першими жертвами якого були нації поневолені Московщиною, і останніми жертвами якого, борони Боже, будуть може самі-прихильники цієї політики.

Але сама Ліга Націй кермується пактом, кодексом високих засад та ідеалів. Яким же чином приходить до того, що ці засади надуживаєть-

ся до поневолення націй. Женевська організація мусить провадити означену політику та знаходити в ній юридичне виправдання, яке мирить цю політику з пактом. З цієї причини перебуває тепер Ліга Націй оточена фікціями. Фікцією є перед усім, що ССРС є нацією, тим часом коли він є лише територією інтернаціональної партії. Фікцією є, що ССРС є федерацією вільних народів, коли він є найбільш деспотичною та імперіалістичною державою. Фікцією є тако-ж московський пацифізм. Каганович права рука і швагер Сталіна заявив в 1934 р. : європейська політика ССРС повинна поглиблювати противенства між державами. Фікцією є, що пакт поважають, коли його в дійсності порожують. Фікції!...

Мої Пані і Панове, публичність не повинна віддаватися фікціям. Вона повинна мати мужність дивитися просто у вічі правді, вона повинна бути освідомлена.

Тоді вона побачить справжнє обличчя ССРС, цього Ягернотського повозу, що розторошує нації. Вона буде знати, що славнозвісні колхози було вигадано на те, щоб зломити українських та кавказьких селян ворожих московському комуністичному «міру», які привязані тако-ж як і європейські селяне до того кавалка землі, який вони пильно обробляють. Це європейське суспільство побачить, що нації не можуть існувати в межах ССРС, бо нація є особистістю, а атеїстичний та матеріалістичний комунізм зводить людину до хемичної формули, а щастя до математичного рівняння, заперечуючи існування душі. І чи ж можуть існувати одиниці, нації, де дух відкидається?

Але духа, мої Пані і Панове, не можна вбити. Ще менше можна вбити душу. Остільки ж неможливо вбити і нації.

Я уважаю себе управненим висловити занепокоєння де-яких швейцарських кол. Швейцарія бере участь наслідком пакту в системі європейської безпеки. Західні держави є прихильні вдержанню сучасних кордонів. Але межі ССРС противні засади національностей і означають пригноблення 80 мільйонів осіб. Отже чи не значить піддати небезпечі засади непорушности стану західних кордонів, коли його лучиться з иншим станом, який є противним природі і тому скороминаючим. Муки поневолених націй тимчасові. Вони намагаються жити. І прийде нехитно день, коли Україна, Грузія та їх сестри розіб'ють свої труни, пірвуть свої кайдани і з'являться вільними на історичній арені. Ліга Націй і Європа могли-б ще осягти того, щоб цей неминучий і може вже близький день був днем миру, а не днем суду і проливу крови.

Е. П. Бірке

Ш О Т А Р У С Т А В Е Л І

(*Лист із Варшави*)

Кожний народ має своїх героїв, мислителів, поетів, пам'ять про яких переходить віками... Грузія має Шота Руставелі— 750-ту річницю смерти якого урочисто обходила грузинська еміграція у Варшаві 11 грудня б. р.

Епохою, яка дала Грузії Шота Руставелі, був Золотий Вік Грузії, XII століття, часи панування, вславленою своєю красою і мудрістю, королеви Тамари. Твором, який висунув Шота Руставелі на члове місце серед поетів тієї епохи була поема : «*Werchis Tkaosani*» — «Людина в шкірі пантери». Ця поема, що вихваляла відвагу, лицарськість, шляхетність, що високо підносила культ жінки, краси, поезії, — стала улюбленою кудию кожного грузина і мала великий вплив на творення характеру і психіки грузинського народу на протязі цих довгих віків.

Ця поема, кажучи словами Ю. Накашидзе, на протязі семи віків задишталась взором і ідеалом всіх грузинських письменників і поетів. Вона вважалась за необхідну книжку в домі кожного грузина, так само як і Біблія і Євангелія, оскільки не більше. Її згідно з традицією, наречена, що виходила заміж, приносила в своєму приданому, власноручно переписану і гарно оправлену.

Шота Руставелі

Популярність Шота Руставелі в цілій Грузії велика і уступає хіба лише популярності великої книжки Тамари. «Його ім'я є перлою і талісманом стародавньої Грузії»... «То ім'я є скарбницею грузинського поетичного слова, якого скрізь живуть в свідомості грузинського народу, як прислів'я, що є блискучим символом духової краси».

Твір Шота Руставелі, який вже перекладено на багато мов, «сучасна критика ставить на урівні божественної комедії Данте, драми Шекспіра, ліри Міцкевича»... Скрізь думок Шота Руставелі є й досі предметом дослідження і аналізу багатьох видатних сучасних наукових і літературних сил. Серед присвячених йому книжок, які вийшли в останньому часі. Належить згадати і працю Президента Грузії на еміграції Ноя Жорданія про «Філософсько-релігійний світогляд Шота Руставелі» та «Шота Руставелі і Грузія».

Академія, якого Грузинський Комітет вшанував у Варшаві 750-ту річницю народин Шота Руставелі, відбулася в великій салі Мійської Ради і носила надзвичайно урочистий характер. Артистично удекоровану салю заповнили численні представники суспільства польського і представників поневолених Москвою народів. Після гимнів польського і грузинського та вступного слова сен. Ст. Седльцького слідували два реферати: архимандрита проф. Г. Перадзе і д-ра Накашидзе. В багатій концертній частині взяли участь першорядні артистичні сили. На кожному креслі гості знайшли друкований програм академії і брошуру — «Шота Руставелі» яка послужила і авторів цих рядків за джерело цих коротких відомостей про Шота Руставелі — великого поета братньої Грузії.

І. Л.

З ЖИТТЯ Й ПОЛІТИКИ

— Про наші потенціальної сили й можливості. — Труднощі вирішення проблеми. — Зміни, які настали за совітських часів, в наших національних силах.

Переживаємо моменти небувалого загострення міжнародної ситуації. Від місяців провадиться війна — правда без нормального її виголошення — в Іспанії і Китаї. Державні мужі і дипломати керуючих держав провадять горячкову діяльність, даремно шукаючи розв'язання і полагодження тих суперечностей, в яких безнадійно заплутався культурний світ. В такі моменти гострого напруження, як теперішній, українська думка, як провідних наших кол, так і кожного пересічного українського громадянина — раз-ураз вертається все до тої самої актуальної для нас проблеми — про ті сили і можливості, якими розпоряджає тепер українська нація для реалізації свого національно-державного ідеалу.

Не легким є розв'язання цієї проблеми і не даремне стільки зусиль присвячує їй українська політична думка. Справді, коли базувати розв'язання цієї справи на фактах, на аналізі подій і процесів, що мають місце в українському життю, доводиться рахуватись з тим, що для основної частини нашої національної території, українських земель в межах ССРСР, відповідних фактів і даних ми можемо мати лише дуже обмежену кількість. Значна частина того, що діється на совітській Україні, відгороджено від нас китайським муром. Багато фактів і річей ми цілком не знаємо; про цілий ряд подій ми лише можемо догадуватися з тих скупих і уривкових відомостей, які надає совітська преса. А між тим не може підлягати найменшому сумніву, що основний тягар розв'язання проблеми про наші потенціальної сили і можливості лежить власне в фактах і подіях, які мають місце там, на українських землях під совітами, де знаходиться коло трьох четвертин українського територіального масиву. Не Львів, не Чернівці і не Ужгород, тим паче не еміграція розв'яжуть питання про реалізацію наших національно-визвольних ідеалів. Справа розв'яжеться в першу чергу тими землями, які завжди становили основне ядро нашої державности. І не є дивним, що при цих умовах, при цій обмеженості і недоступності джерел і матеріалів серед нашого еміграційного громадянства ми можемо зустрітись що-до справи наших майбутніх перспектив з найбільш непорядними оцінками і настроями. Вони обертаються між бігунами песимізму, що межує інколи з повним дефетизмом, і крайнього оптимізму, що переходить часами прямо у мрійницьке фантазування. Само собою, беручи до уваги цю обмеженість матеріялів, не можемо й ми ставити собі завдання, яке не дається розв'язати — дати вичерпуючу відповідь на питання про наші сучасні потенціальної сили і можливості. Ставимо собі скромніші цілі — освітити це питання в тій мірі, в якій на це дозволяють ті факти і матеріяли совітської дійсности, якими ми розпоряджаємо.

Питання про наші сучасні сили і можливості, коли його трактувати в звууженому аспекті тих відносин, які існують нині в ССРСР, визначається двома моментами. Наші можливості залежать з одного боку від тих сил, якими розпоряджає наш ворог — сучасний совітський уряд і російська нація, яку він на разі репрезентує. Відношення сил на цьому відтинкові вказує розміри і інтензивність опору, який нам треба буде подолати. З другого боку наші сили визначаються тими відносинами, які утворились за часів панування совітського режиму серед мас українського населення, що живе на просторах ССРСР. Степень організованости і активности наших власних національних сил вказує на ті перспективи, які стоять перед нами в боротьбі за здійснення наших національно-державних ідеалів. Коли розглядати ті російські сили, які нам тепер можуть протиставитись, то тут, на нашу думку, не може бути сумнівів, що відношення за ча-

сів совітського режиму змінилось на нашу користь. Знищено ті соціальні групи, на яких спиралась централістична система старої Росії і які мали безпосередню матеріальну заінтересованість в національному поневоленні України. Знищено стару російську інтелігенцію, яка відогравала поважну роль в процесі асимілювання всіх недержавних націй Росії. Ліквідовано цілий апарат державного управління, який витворився на протязі довгих десятиліть і який цілком добре виконував функції підпорядкування національних інтересів України імперській раціі стану. Те, чим заступив совітський режим зв'язуючі сили монархічного ладу є лише сурогатами в порівнанні з тим, що було. Коли приватна власність командуючих за царату соціальних груп заступлена власністю держави, то тяжко сподіватись, щоби її боронили з такою завзятістю і енергією з якою боронено приватну власність, спеціально при тому рівні культурного розвитку, на якому перебуває російська нація. Нова совітська інтелігенція і нова совітська бюрократія під проводом комуністичної партії виконують функції підпорядкування і асиміляції України лише з максимальним напруженням сил і засобів, що свідчить про низьку якість і слабу результативність праці тих органів, які прийшли на зміну відповідних установ старого режиму. Внутрішня спаяність тих сил, що забезпечують панування Росії на Україні остільки мала, що владі доводиться в першу чергу використовувати механічні засоби для заховання своєї впливу. Система утисків і терору це є основне, що забезпечує владі її панування на Україні.

Існує досить висока оцінка тій системи, за допомогою якої влада забезпечує своє існування, впершу чергу висока оцінка створеного совітами апарату ПТУ і червоної армії. Нам здається, що події останніх двох років ясно довели, що висока оцінка можливостей цих апаратів є в першу чергу наслідок майстерно побудованої совітами реклами. Справи Ягди, Тухачевського і всіх інших високих достойників ПТУ і червоної армії, які перейшли перед нашими очима за останній час, вказують, що серед совітської верхівки мають місце дуже невпевні і загрозливі для неї процеси.

На загал, думаємо ми, треба признати, що найбільш узагальненим і наймодернішим є той висновок що-до сил нашого ворога, що вони є значно слабші, ніж ті сили, якими розпоряджала проти нас царська Росія. Силу царської Росії було знищено і дезорганізовано в результаті подій світової війни за два з половиною роки. Треба думати, що крах сил ССРСР в випадковій війні наступив би тепер значно швидче. Проте вирішальним моментом для нас, очевидно, буде не так слабкість сил нашого ворога, як наявність у нації своїх власних сил, своєї власної активності і організованості. Ми зазначили вже, що для вирішення цієї справи розпоряджаємо ми лише обмеженою кількістю матеріалу. Проте існуючі дані все таки дозволяють зробити певні висновки, які стан наших національних сил під совітами мають в досить оптимістичному для нас світлі. Само собою система терору і механічної ліквідації українського руху принесла нації великі втрати. Передвоєнну генерацію чільніших українських національних працьовників ліквідовано на українських землях під совітами майже цілком, розпорочені і знесилені останки цієї групи, як що їм вдалося уникнути політичної смерті, навряд чи і при змінених умовах зможуть відігравати активнішу роль. Це все, розуміється, є поважним місцем в національному бюджеті. Але поруч з тим і разом з тим умови совітського режиму проти і наперекір бажанням совітської влади привели до таких наслідків, які з погляду українських національних інтересів треба оцінювати позитивно. Перш за все спинимось на процесі ліквідації української інтелігенції. Російська інтелігенція складала з себе різко відмежовану соціальну групу, яка мала незначні зв'язки з селом і концентрувалась в першу чергу по міських осередках. Це улекшило для совітської влади

П е р е д п л а ч у й т е « Т р и з у б »
український тижневик, заснований Симоном Петлюрою.

з одного боку, можливості ліквідації цієї групи, а з другого боку дала спроможність поставити її в такі умови, які зробили її для керуючих чинників нешкідливою. З українською інтелігенцією справа виглядала инакше. Зв'язана тісно з народними масами і з селом, не відділена від них більш визначною межею, вона уявляла значно важчий об'єкт для здійснення поставлених совітською владою завдань. Можна було ліквідувати чільніших представників української інтелігенції більш помітно заангажованих в політичній і культурній праці, але не можна було віднайти всіх тих численних зв'язкових і посередників, що, складаючи нерозривну частину народних мас, разом з тим виконували, поєднуючі функції між інтелігентськими верхами і народними низами. Особливо важко було це в перші роки совітської влади, коли вона мала такі мінімальні впливи і зв'язки на українському селі. Ми бачимо, що, не зважаючи на десятки разів прокламоване совітською владою, «остаточне» винищення буржуазних націоналістів і петлюрівців, вони лишилися і їхнє існування продовжує турбувати совітську владу. Більше того, вони не тільки лишилися, але провадять національну працю. Сотні, може тисячі, може десятки тисяч-хто може визначити їх число — «незнаних жовнів» українського національного руху дбають про те, щоб фермент національної свідомості і змагань до власної державности на перестав діяти в глибинах народних. Про це свідчать факти, які подає совітська преса. Постійні націоналістичні ухилення в комуністичній партії, використання большевицької українізації в українських національних інтересах, поширення українських націоналістичних тенденцій серед української молоді, що виросла в совітських умовах й перейшла через совітську школу — все це свідчить, що процеси, які ділячи за часів 1917-20 року не припинилися, що вони продовжуються.

Існує цілий ряд обставин в совітській дійсності, які сприяють зростові національної свідомості, ставлять український національний елемент у вигідне становище. За совітських умов доступ до середньої і вищої освіти для народних низів поставлений в більш сприятливі умови, ніж за часів царату. Хай ці більш сприятливі умови використовують на Україні в першу чергу національні меншості, хай рівень совітських шкіл стоїть не високо — все таки кількість освічених і найкультурніших елементів серед української нації зростає. Ми певні, що, як царська школа не створила з тих, що через неї перейшли, прихильників «єдиної неділимої», так само не створить із своїх учнів совітська школа лише сталінських патріотів. За совітських умов у перше довелося широким масам населення, у першу чергу масам селянства, стикнутись безпосереднє з державою і уявити собі, що ця держава репрезентує інтереси Москви і російського народу. Це разом з тими колосальними зрушеннями в складі населення, які відбулися в зв'язку з політикою індустріалізації і колективізації мусіло ліквідувати ту обмежність, яка існувала серед нашого селянства: селянство мусіло зрозуміти, що розв'язувати справу свого добробуту слід не в категоріях інтересів свого села, волости або повіту, а лише єдино і виключно в категоріях загально-національних. За совітських умов відбулись значні пересування населення між містом і селом, в результаті чого український міський елемент набрав більшого значіння питомої ваги, ніж було те за часів до-совітських. Цей факт з погляду інтересів українського національного руху знов таки треба трактувати, як факт позитивний.

Незбавлені докладніших матеріалів, можемо ми констатувати лише наявність певних процесів, не маючи разом з тим можливості з'ясувати ступінь їх розвитку на сьогоднішній день. Можемо зазначити, що процес наростання і збільшення національних сил відбувається, але бракує даних, щоб відповісти на питання про ступінь їх підготовленности. Але все таки переведений нами аналіз дає підстави зробити висновок, що становище наше тепер є більш сприятливе, ніж було воно перед подіями 1917 року. Час працює за нас і для нас.

Тепер на Україні, як і по інших частинах ССРСР відбуваються вибори на основі сталінської конституції, з яких совітська преса змагається зробити той висновок, що населення України має єдине бажання — лишитись на віки вічні під скіпетром Сталіна. Наведені вище міркування дають матеріал, який вказує, що висновки совітської преси належать лише до категорії побоювань, які не мають нічого спільного з дійсністю.

Як що сучасне міжнародне напруження розгорнеться далі і доведе до свого логічного кінця, Україна покаже світові своє справжнє, несталінське обличчя.

В. С.

Т - во б. Вояків Армії УНР у Франції

з нагоди десятиліття з часу його засновання

в суботу 1 Січня 1938 року

в салі — « Jean Goujon » — 8, Rue Jean Goujon, Paris 8-с
влантовує підчас чергового 9-го з'їзду в Парижі

ВЕЛИКИЙ БАЛЬ ДО РАНКУ

Багатий артистичний програм, жаз-банд, товариські розваги, дешевий буфет. Початок о 21 год.

Вступ — панії — 8 фр.,

чоловіки — 12 фр.

НА РІЗДВО І НА НОВИЙ РІК

встановленим звичаєм, замість особистих одвідин і листовних привітань Вашим приятелям і знайомим заздальгідь складайте пожертви на Українську Бібліотеку ім. С. Петлюри в Парижі. Спільне привітання з поіменним реєстром надруковано буде в різдвяному числі « Тризуба »

ХРОНІКА

З ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ

У Франції

3 життя Укр. Бібліотеки імені С. Петлюри в Парижі

— 3 життя Української Бібліотеки імені С. Петлюри. Замість Різдяних та Новорічних привітань пожертву на Бібліотеку імені С. Петлюри в Парижі зложили: Кошеці І. та О. з Брюсселю — 20 фр., Авраменко Г. з Оден-ле-Тішу — 20 фр., Сопільник О. з Шалету — 8.55 фр., Протієрей о. І. Бриндзав — 25 фр., проф. Яковлеви А. та П. з Праги — 26 франків, Шмалій П. та З. — 10; М. Горолук з дружиною — 10; пані З. Мірна з Праги — 10. Т-во Вояків 6. Армії УНР в Румунії — 100 лев. Шалетська Громада — 25 фр.

Представником Бібліотеки в Польщі п. Липовецьким зібрано до цього часу пожертви від таких осіб та організацій:

Лівицький А. (з Швейцарії) — 50 франків; Лівицька М. (з Швейцарії) — 20; Лівицькі М. і Г. (з Швейцарії) — 20; Сальський В., генерал — 10 зол.; проф. Р. Смаць - Стоцький — 10; єпископ Полікарп — 5; Холодні Н. і П. — 5; ген. Безручко М. і Кл. — 3; Л. і Г. Чикаленки — 5; ген. В. Змієнко — 2; І. й М. Липовецькі — 3; А. і М. Палієнки — 3; полк. А. Кмета — 3.50; Д. і П. Мегики — 1.50; М. Миронович — 5; Багриновський — 10; Мандзенко — 2; Фаргушний Я. — 1; І. Стецик — 1; М. Ковальський — 2; Дор. П. Шкурат — 1; ген. О. Загородський — 2; інж. Я. Танцюра — 2; полк. О. Вишнівський — 1; полк. О. Садовський — 1; П. Денисенко — 1; М. Ти-

менко — 1; інж. Є. Гловінський — 2; А. Крижанівський — 1; Гл. Лазаревський — 1; М. Куницький — 1; Б. Ольхівський — 1; П. Крижанівський — 1; інж. П. Сікора — 1; інж. П. Чубенко — 0.50, ген. В. Куц — 0; Є. П. — 5; О. Золотницький — 1; В. Останчук — 1; Український Мистецький Гурток «Спокій» — 5; М. Максимчук — 1; П. Горбатюк — 1; А. Заєць — 1; П. Сойко — 1; Проф. Фещенко-Чопівський Іван — 5; інж. М. Чижевський — 2; інж. М. Дубовицький — 2; Т. і П. Саутіни — 2; А. Струць — 10; О. Калюжний — 1; О. Шандрушкевич О. — 5; інж. В. Сахно — 2; інж. С. Білодуб — 5; І. Нагнибіда — 1; Є. Орлівський — 0.75; В. Кривошия — 1; П. Кунець — 0.50, І. Гнойовий — 5; П. Нагорянський — 1; П. Коваль — 1; П. Плахотний — 1; Т. Мартиненко — 1; В. Немоловський — 1; О. Мельників — 1; А. Зарицький 0.50, М. Скоченняк — 0.50, П. Сологуб — 3; А. Генсуровський — 0.50; В. Радченко — 1; Д. Останчук — 2; М. Костюк — 1; В. Ногорілець — 1; Ф. Мар'яненко — 1; Ст. Мар'яненко — 0.50; Є. Бигольт Є. — 0.50, Ю. Чабай — 0.50; С. Білоус — 0.30, пор. С. Хоменко — 3; М. Домброва — 2.

— Концерт на пошану 25-тиліття смерті М. В. Лисенка. В суботу, 18 грудня 1937 р. в салі Ляфайет відбувся концерт на пошану пам'яті Лисенка, влаштований Бібліотекою імені С. Петлюри в Парижі. Ціла організація концерта була доручена українському композиторові Ю. Пономаренкові. Естрада була удекорована маляром Л. Перфецьким; портрет Лисенка в золотій рамі на фоні потного стану й музичного ключа — соль, прикрашений зеленню. Перед початком концерта п. Пономаренко звернувся до присутніх

чужинців з коротким словом француз. мовою про життя й значіння М. Лисенка, а потім прочитав реферат про Лисенка добре складений і добре сказаний (див. попереднє число Тризуба, ч. 49).

Після промови чоловічим ансамблем було виконано: «На пошану Лисенка», слова М. Ковальського, муз. Ю. Пономаренка під акомпанімент і провід автора. Річ ця була написана спеціально для цього концерту. Її зміст літературний, музичний, як і виконання зробили вражіння на присутніх і викликали силу оплесків. Ця річ, написано в гамі мі бемоль мінор, являється дуже цінною річчю в творчості п. Пономаренка, бо вона не тільки витримана в рядах традицій української музики, якої п. Пономаренко є тонким знавцем, не тільки відповідною до мети, з якою її було ним написано, але тим своїм суцільним характером, витримкою музичної інтерпретації змісту, відповідністю настрою, і бездоганна оригінальною формою — легкою, вичурною, а разом з тим простою і в певних моментах надзвичайно динамічною, особливо кінець — перехід у мажор. Вислухавши її, можна лише побажати, щоби її було видано.

Після короткої перерви п. Пономаренко продуманим соло на роялі «Ноктюрн до дієз мінор» М. Лисенка починає другий відділ. Гра витворює певний настрій, котрий триває підчас цілого концерту. Дальшою точкою була народня пісня в аранжировці Лисенка «Та забіліли сніги», якої присутні давно вже не чули.

Пп. Миколайчук і п. Солонар проспівали два дуети: «На півночі, на кручі» й «Коли розлучаються двоє», відомий, улюблений дуєт. З двох річей, що виконав О. Чехівський: «Моліться, братія, моліться» і «Гетьмани, гетьмани», остання була гаряче вітана публікою. Сольний виступ пані Корель мав великий і заслужений успіх. Пані Н. Корель, що вперше виступає з українськими річами, має прекрасно поставлений голос-сопрано, котрим володіє доскона-

ло. Вона проспівала всім відомий романс на слова Олеса «Айстри», «Ой гаю мій гаю — і на біс надзвичайно тяжку по своїй музичній фразировці «Як би мені, мамо, намисто», котра була повторена. Публіка проважала співачку довгими оплесками.

Варто сказати, що не дивлячись на своє походження (швейцарка) вимова була бездоганна. Сподіваємось, що пані Корель ми ще не раз почуємо на наших концертах.

Концерт закінчився співом «Боже великий єдиний». Підчас цієї пісні — молитви публіка встала.

На загал концерт пройшов дуже добре і можна з певністю сказати що це був один із найкращих концертів за останні роки. Різноманітно вироблений програм концерту, складений з річей Миколи Лисенка, зновні відповідає різноманітній же творчості великого українського композитора.

На закінчення нашої цієї замітки мусимо подякувати Бібліотеці ім. С. Петлюри за цей концерт, а п. Пономаренкові за його артистичне оформлення. І нехай пошкодують ті, що не прийшли.

У Польщі

— З Українського життя в Ковлі. 7 листопада 1937 р. в українській св. Благовіщенській церкві у Ковлі було відправлено жалібну службу Божу й панахиду, присвячену бл. пам. Миколи Лисенка. П. - о. І. Губа виголосив промову, в якій торкнувся життя і праці покійного українського композитора.

21 листопада 1937 р. в тій же церкві було відправлено службу Божу й панахиду по 359 лицарях Базару. П.-о. І. Губа виголосив промову, присвячену цій події. На його заклик було зібрано в церкві 12 зол. для сиріт по українських емігрантах.

Ввечері того-ж дня в Т-ві «Союз Україною» відбулися сходини, присвячені полеглим в Базарі. Відповідну доповідь виголосила п. Ол. Підгірська. Серед присутніх на сходинах переважала жодь.

В українському клубі «Рідна Хата» відбуваються річні відчити і реферати. В неділі 7, 12 і 19 грудня читав реферат п. Йосип Мацюк — «Боротьба України з Московщиною. Х.

В Румунії

— «Святий Миколай» у Букурешті. Заходами Українського Культурного-Спортового Товариства «Буковина», у неділю 5-го грудня, була організована Свято-Миколаївська забава. Для дітей була виставлена п'єса: «Під ніч Святого Миколая», а для дорослих: «Він не заздрисний». Саля «Алач», у якій відбулася забава, була заповнена дітьми української колонії та їхніми родичами.

Після представлення діточої п'єси, «Святий Миколай» роздавав дарунки, які дуже втішили український малий доріст. Дістаючи дарунки, діти декламували української вірші.

— Ялинка для українських дітей. Український Союз Жінок-Емігранток у Румунії, має намір під час Різдвяних Свят, уладити — для українських дітей у Букурешті — ялинку. Готується діточа вистава. «Дід Мороз» роздає дітям солодощі, а кілька найбільших дітей дістануть дарунки теплим осягом.

— Подяка Королівського Інституту. Королівський Інститут Закордонних Справ у Лондоні заініціював науковий дослід у справі становища еміграції в Європі. Для виконання цієї мети він делегував до цілої низки країн (Болгарія, Югославія, Чехословакія, Румунія, Польща та Франція) п. адвоката А. Ступницького. Під час побуту цього останнього у Букурешті, п. А. Ступницький, побувавши у Представника Офісу Д-ра Нансена, відвідав тако-ж Громадсько-Допомоговий Комітет Української Еміграції в Румунії, цікавлючися становищем української еміграції тут й отримавши від Комітету докладні відомості. Інститут цей знаходить-

ся під патронажем Короля Великої Британії, а серед почесних Голов його знаходяться такі особи, як Прем'єр-Міністр Англії Балдвін, лорд Сесіль, Ллойд-Джордж та инш. Переводячи досліди, цей Інститут має на увазі випустити спеціальну публікацію, присвячену питанню еміграції. Директор Інституту сер Джон Сімпсон прислав Громадсько-Допомоговому Комітетові (на адресу заступника Голови п. Д-ра В. Трепке) лист-подяку, в якому він підкреслює, що допомогу отриману від Комітету паном А. Ступницьким, він (сер Джон Сімпсон) вважає прислугою, зробленою йому особисто. Що-ж стосується до отриманного ним матеріалу, то він є дуже цінним для студій цілої еміграційної проблеми. Громадсько-Допомоговий Комітет Української Еміграції в Румунії як серед цілої організованої української еміграції, так й в Офісі Д-ра Нансена при Лізі Націй, має репутацію установи, що відзначається широкою ініціативою, великою активністю та умінням всякій справі надати характер ділової конкретности. Лист-подяка, що надійшов від Директора Королівського Інституту Закордонних Справ у Лондоні сера Джона Сімпсона, лише ще один зайвий раз довів, що ця добра опінія про Громадсько-Допомоговий Комітет Української Еміграції в Румунії ним цілковито заслужена.

— Внески фондаторів Українського Народного Дому. З осіб що зголосили себе фондаторами Українського Народного Дому Імени Симона Петлюри в Букурешті, надіслали свої чергові датки такі установи та особи: Громадсько-Допомоговий Комітет Української Еміграції в Румунії сему рату в 100 леїв, пан-отець Іван Данилюк четверту рату в 100 леїв, п. Д-р Іван М. Новосівський другу рату в 200 леїв (перша рата виносила 300 леїв) і п. Березка Михайло першу рату в розмірі 200 леїв.

Комітет Імени Симона Петлюри широ дякує усім жертводавцям і

Сподівасься, що ті українці, які не словом, а чином підтримують всяку позитивну українську справу, найближчим-же часом прищлють і свої датки на Український Народний Дім у Букурешті. У почесну книгу фундаторів записуються установи та особи, що одноразово, або будь якими радами, внесуть одну тисячу леїв. Датки можна складати або в адміністрації «Тризуб», або пересилати поштовими переказами на адресу Голови Комітету п. Дмитра Геродота. Strada Delea-Veche, 45, Bucuresti, IV.

В Швейцарії

— Квіти на могилу Павла Чижевського, міністра фінансів УНР, якого поховано на женецькому кладовищі, доклав під час свого побуту в Женеві секретарь Редакції «Тризуба» інж. С. Нечай на знак пошани молодшого покоління українських державників.

Присутніми при цій скромній урочистості були і представники української женецької колонії.

В Литві

— 12-го грудня ц. р. Культурно-Освітнє Т-во Українців у Литві, влаштувало вечір присвячений пам'яті Гетьманів Богдана Хмельницького й Івана Мазепи.

Свято відбулося в салі клубу Робітничої Палати в Каунасі. В програмі були два реферати на українській мові. Про Хмельницького зачитав п. Крупський, про Мазепу п. М. Форостенко. По рефератах відбулася концертна частина вечера, в якій брали участь: панна Галина Ходецька — декламація, п. Іван Форостенко — бандура, декламація пп. Єймайтене й Товстенко, соло-спів п. Кривонос, скрипкове слово п. Почвайтис. Далі солист державної опери п. Наурагіс, з дуже доброю українською вимовою й з піднесенням проспівав, «Гетьмани» і «Ой Дніпрі».

На сцені були портрети Гетьманів, удекоровані національними прапорами та вишиваними рушниками.

Взагалі цей вечір залишив у присутніх приємне враження. Публіка гаряче приймала виступи кожного учасника.

Преса литовська на своїх шпальтах помістила прихильні рядки.

До кампанії підтримки «Тризуба»

Склавши на пресовий фонд «Тризубу» 5 шв. фр. закликаю до складення рівновартости пана Євгена Бачинського в Женеві і пана інж. Яковлева в Жамб-Намур. М. Троцький.

НОВІ КНИЖКИ І ЖУРНАЛИ

— *Ukrainische Kulturberichte des Ukrainische Wissenschaftlichen Institutes, No 33-34 Jahrg. V, den 30 November 1937. Berlin.*

— Церква і Нарід, двотижневик, присвячений церковним і церковно-громадським справам. Ч. 23, 1 грудня 1937. Крем'янець.

— Бюлетень Польсько-Український ч. 46 за 12 грудня. Варшава.

— Жіноча доля. Часопис для українського жіноцтва. 15 листопада ч. 22 і 1 грудня 1937 р. ч. 23. Коломия.

— Світ Молоді. Журнал для дівчат. Ч. 3. Коломия.

— Волинське Слово. Ч. 36, 12 грудня 1937 р. Луцьк.

— Пробосем, часопис Підкарпатської молоді. Серпень - жовтень 1937 р. ч. 8-10. Прага.

УКРАЇНСЬКА БІБЛІОТЕКА ІМ. С. ПЕТЛЮРИ В ПАРИЖІ.

41. RUE de La TOUR d'AUVERGNE. PARIS IX

Як рівно-ж і читальня при ній відриті
для видвідин чотирі рази на тиждень :

середа і четвер од год. 6 до год. 9 веч.

субота — 4 — 8 —

неділя — 2 — 6 —

В читальні Бібліотеки мається 90 органів української преси — газет, журналів, бюлетенів—з різних країн, де живуть українці. Книжки видаються і додому за плату 5 фр. місячно за одну книжку.

Забезпека за одну книгу — 25 фр.

Коштом читача висилаються книги і на провінцію.

При Бібліотеці знаходиться

МУЗЕЙ С. ПЕТЛЮРИ

в якому зібрано пам'ятки, що залишились після трагічної смерти
Вождя, обстанова з кімнати, в якій Він жив і т. д.

І Р И З У У

тижневик політики, культури, громадського життя та мистецтва, заснований р. 1925 Симоном Петлюрою, виходить в 1937 році по-старому з доповненим складом співробітників, новими видатними літературними силами.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ НА 1938 РІК

У Франції на рік — 80 фр., на півроку — 40 фр., на три місяці — 20 фр.
на один місяць — 10 фр.

	1 рік	½ року	3 місяці	1 міс.	Окр. чис.
ЧЕХОСЛОВАЧЧИНА	100 к. ч.	50 к. ч.	25 к. ч.	13 к. ч.	3,5 к. ч.
ПОЛЬЩА	22 зол.	11 зол.	5,5 зол.	2 зол.	0,60 зол.
РУМУНІЯ	550 леїв	300 леїв	150 леїв	50 леїв	25 леїв
НІМЕЧЧИНА	13 мар.	6,5 мар.	3,5 мар.	2,5 мар.	0,75 мар.
СПОЛ. ШТАТИ П. А.	3,5 дол.	2 дол.	1,5 дол.	0,75 дол.	0,15 дол.
КАНАДА	3,5 дол.	2 дол.	1,5 дол.	0,75 дол.	0,15 дол.
БЕЛЬГІЯ	25 бельг.	13 бельг.	7 бельг.	2,25 бельг.	0,75 б.
БОЛГАРІЯ	250 лев	150 лев	60 лев	25 лев	6,50 лев
ЮГОСЛАВІЯ	140 дин.	70 дин.	35 дин.	12 дин.	3 дин.

У Парижі набувати в книгарні В. Поволоцького, 13 rue Bonaparte, Paris 6

Товариство вояків б. Армії УНР в Румунії щиро вітає з нагоди Святя Різдва Христового всі Товариства та Організації б. вояків Армії УНР, українські інституції, культурно просвітні та економічні організації. Редакції та Видавництва й бажає їм успіху в їх праці, а всім їх членам щасливого Нового 1938 року. »

Календар на 1938 рік

«УКРАЇНСЬКИЙ ІНВАЛІД»

Великий календар Т-ва Допомоги Українським Інвалідам у Львові в гарній художній обкладинці, багатий і дуже цікавий зміст із численними ілюстраціями — фр. 10.50.

Чистий дохід від продажу призначено на допомогу українським інвалідам.

Замовляйте в Секретаріаті Генеральної Ради Союзу У. Е. О. у Франції 248, Rue St. Jacques Paris 5-e.

Редакція і адміністрація : 41, rue de La Tour d'Auvergne, Paris 9
Для переказів у Франції : «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.
Редагує — Комітет Адміністратор : Л. Косенко

Le Gérant : M-me Perdrizet